

Kriminaliteta in drugi odklonski pojavi v tisku*

Ivanka Sket**

S poročanjem o kriminaliteti opravlja tisk številne naloge, med katerimi so najpomembnejše: obveščanje javnosti o odklonskih pojavih, oblikovanje predstave o kriminaliteti, razvijanje družbene morale in protikriminalnega razpoloženja, nadzorovanje delovanja organov kazenskega pravosodja, mobiliziranje javnosti pri odkrivanju in preiskovanju kaznivih dejanj idr. Tisk torej pomembno vpliva na javno mnenje, ti vplivi pa so lahko pozitivni ali negativni. Tisku očitajo, da s svojim načinom pisanja in izborom dogodkov, o katerih poroča, izkrivlja resnično podobo kriminalitete.

Članek predstavlja ugotovitve analize poročanja o kriminaliteti in drugih odklonskih pojavih v naših sredstvih javnega obveščanja, ki je bila opravljena na osnovi časopisnih poročil, objavljenih v Delu in Dnevniku v letu 1985. Analiza je pokazala, da je tisk največ pozornosti posvečal poročanju o prometnih in drugih nesrečah, med poročili o kaznivih dejanjih pa jih je največ namenjenih kaznivim dejanjem zoper premoženje, kar povsem ustreza statistični podobi kriminalitete. Razkorak med deležem poročil in uradno zabeleženih kaznivih dejanj pa je opaziti pri kaznivih dejanjih zoper življenje in telo, zoper spolnost in moralo in še pri številnih drugih kaznivih dejanjih.

Ključne besede: kriminaliteta, odklonski pojavi, sredstva javnega obveščanja, tisk, poročanje.

UDK 343.3/7:07

Uvod

Novice o kriminaliteti in drugih deviantnih ravnanjih so že od nekdanj vznemirjale ljudi. Že v srednjem veku so ulični pevci hodili iz mesta v mesto in širili vesti o zločinih, ki so se zgodili. Največkrat je šlo za uboje, pa tudi za druga dejanja, ki so zbujala pozornost javnosti. Pevci so te vesti sporočali kot senzacije, nanje pa so bili ljudje v glavnem že navajeni (Schneider, 1987). Kasneje je tisk, kot prvi med množičnimi mediji, prevzel vlogo obveščanja o kriminaliteti. Način pisanja se je s časom spreminjal, ravno tako pa se je spreminjala vloga tiska pri poročanju o kriminaliteti. S pisanjem o kriminaliteti opravlja tisk še dandanes številne naloge in služi raznim namenom.

Tisk nasploh, še zlasti pa dnevni tisk, ima tako rekoč monopol nad novicami o kriminaliteti, zato pomembno vpliva na javnost (Ditton, 1983). Tisk predstavlja zatorej važno sredstvo pri oblikovanju javnega mnenja, vplivanju na mišljenje in vedenje ljudi, utrjevanju konvencionalnih vrednot, ustvarjanju protikriminalnega razpoloženja, izvajanju neformalnega nadzorstva, obveščanju o kriminaliteti, odvrčanju in preprečevanju in ne nazadnje tudi pri odkrivanju in preiskovanju kaznivih dejanj (Pečar, 1988a).

V nadaljevanju bomo skušali opredeliti nekatere vloge in naloge, ki naj bi jih sredstva

javnega obveščanja opravljala s poročanjem o družbeno negativnih pojavih ter kakšen je vpliv teh informacij na javno mnenje.

1. Vloga pisanja o kriminaliteti in njenem obravnavanju

Obveščanje o kriminaliteti

Vloga sredstev javnega obveščanja je v sodobni družbi vedno večja. Med poglavitne naloge, ki jih opravljajo sredstva obveščanja, še posebej tisk, sodi vsekakor informiranje. Pomembno mesto med informacijami, ki jih prinaša sodobni tisk, ima poročanje o družbeno negativnih pojavih. V demokratični družbi naj bi bila ena izmed temeljnih nalog medijev tudi objektivno obveščanje o kriminaliteti in kazenskem pravosodju ter seznanjanje javnosti z mejami med dovoljenim in nedovoljenim vedenjem (Schneider, 1987).

Oblikovanje podobe o kriminaliteti

Z obveščanjem in ob njem se razvija in nastaja tudi podoba o družbeno negativnih pojavih; ta je lahko objektivna, lahko pa tudi popolnoma izkrivljena. Tisk in druga sredstva javnega obveščanja predstavljajo za večino ljudi prvi, za mnoge morda tudi edini vir informacij o kriminaliteti in delovanju organov kazenskega pravosodja, zato ni vseeno, kako mediji oblikujejo predstavo o kriminaliteti. Ker ima razmeroma malo ljudi neposredne izkušnje s kriminalom (Garofalo, 1987), lahko domnevamo, da si večina ljudi oblikuje podobo o kriminaliteti in drugih odklonskih pojavih prav na podlagi poročil v sredstvih javnega ob-

* Prispevek je povzet po poglavju o poročanju sredstev javnega obveščanja o kriminaliteti in drugih odklonskih pojavih v raziskavi »Javno mnenje in represija«, ki jo je l. 1990 opravila na Inštitutu za kriminologijo prof. dr. Katja Vodopivec.

** Ivanka Sket, dipl. jezikoslovec, Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti, Trg osvoboditve 11, 61000 Ljubljana.

veščanja. Tudi raziskave so potrdile, da tisk in drugi mediji najodločilneje prispevajo k oblikovanju predstave o kriminaliteti (Smaus, 1983).

Oblikovanje in razvijanje družbene morale in vrednot

Tisk ima močan vzgojni vpliv, zato naj bi s točnim in nepristranskim informiranjem ter s pravilnimi razlagami dogodkov pozitivno vplival na oblikovanje javnega mnenja (Modly, 1983). Pravilno in objektivno poročanje o kriminaliteti in drugih odklonskih pojavih večinoma izzove pozitivne učinke in pripravi ljudi do tega, da se od teh dejanj ogradijo ter zavzamejo do njih negativna stališča. Na ta način se zakon spoštujejo državljani pozitivno identificirajo z ustaljenimi družbenimi vrednotami, hkrati ko kriminal obsojajo, še zlasti pa »nemoralnega« storilca. To jih navdaja z zadovoljstvom, občutkom, da so boljši od »onih drugih« in da se uspešno upirajo izzivu kriminalitete (dihotomija: mi, dobri in pošteni — oni drugi, kršilci zakona).

Kot pravi slikovito S. Chibnall »obstoj novic o kriminaliteti, ki jih širijo sredstva javnega obveščanja, omogoča ljudem, da se jim ni treba več zbirati, da bi bili lahko priča kaznovanju. Lahko ostanejo doma in tam dobijo moralni poduk« (Chibnall, 1977).

Na ta način tisk in druga sredstva javnega obveščanja oblikujejo predstave o kulturnih normah in vrednotah, prispevajo k oblikovanju moralne in pravne zavesti ljudi, krepijo družbeno disciplino in odgovornost ter nasploh spodbujajo h konformističnemu vedenju. Zato je pomembno, kakšno stališče ima tisk do negativnih pojavov, o katerih poroča, saj je od tega odvisno, kakšne reakcije bo zbudil pri bralcih. Družba si želi, da bi tisk usmerjal javno mnenje tako, da bi ljudje spoznali škodljivost kriminala in drugih negativnih pojavov in čutili potrebo po tem, da se uprejo kriminaliteti. Naloga tiska je torej, da s svojim pisanjem o družbeno negativnih pojavih deluje vzgojno in preventivno.

Nadzorstvena naloga

Naloga tiska je tudi, da nadzoruje delovanje organov kazenskega pravosodja in delo pravosodnih organov. Prav z objavljanjem poročil o njihovem delovanju poteka tudi nadzor nad delom teh organov, s tem pa se uresničuje načelo javnosti, ki je lastnost vsakega demokratičnega sodstva (Prvan, 1988).

Tisk pa opravlja še eno pomembno nadzorstveno vlogo, ki je drugačne narave, in sicer deluje kot mehanizem neformalnega družbenega nadzorstva (Pečar, 1988b). V tej vlogi obravnava pojave in ljudi, razsoja, vrednoti, ocenjuje in tudi stigmatizira ter na ta način razvija in oblikuje protikriminalno javno mnenje.

»Pisanje o pojavu in njegovem nosilcu ustreza javnemu spektaklu procesiranja, le da je avditorij znatno večji. Najbrž ni bolj učinkovitega kaznovanja in zaznamovanja od publicitete v časopisu oziroma s tiskom, saj ostaja kot dokument, ki mu nobena formalna rehabilitacija ne more do živga, niti noben »izbris sodbe«, meni Pečar (Pečar, 1988b).

Odkrivanje in preiskovanje kaznivih dejanj

Ne nazadnje pa lahko poročanje o kriminaliteti pripomore tudi k odkrivanju in razjasnjevanju kaznivih dejanj. Tisk lahko torej služi tudi povsem kriminalistično-taktičnim namenom, zlasti v primerih, ko se sredstva javnega obveščanja obrnejo za pomoč pri raziskovanju posameznega kaznivega dejanja ali iskanju domnevnega storilca na državljane. Vodinelic celo meni, da številnih kaznivih dejanj ne bi mogli razjasniti brez sodelovanja in pomoči prebivalstva. Tisk in tudi drugi mediji nastopajo tu v vlogi organizatorja in mobilizatorja prebivalstva (Vodinelic, 1989).

2. Vpliv tiska na javnost

Tisk je pomemben ustvarjalec javnega mnenja in ima širok krog bralcev, na katere lahko vpliva na različne načine (Pečar, 1988a). Nekateri sociologi pa trdijo, da vpliv sredstev javnega obveščanja na občutke, stališča in vedenje ljudi sploh ni dokazan, oz. da je celo nedokazljiv. Trdijo, da so procesi interakcije med mediji in prejemniki zelo kompleksni in da je težko postaviti vzročno zvezo med vplivom, ki ki jih le-ti imajo, in javnim mišljenjem oz. vedenjem ljudi.

V kriminologiji se že od nekdaj sprašujejo, koliko je tisk, kot tudi druga sredstva javnega obveščanja, kriminogen in koliko preprečevalni dejavnik. Po prvem naj bi namreč spodbujal, motiviral in vplival na razvoj deviantnosti, po drugem pa naj bi jo zaviral (Pečar, 1988a).

Kot pravi Pečar, je vse odvisno od tega, kako recipienti sprejemajo in dojemajo podatke o kriminaliteti, v kakšni meri zapadajo njihovim

vplivom, koliko so zanje dovzetni, kako bodo uporabili informacijo, ki jim jo ponujajo mediji, kaj bodo storili z njo, kako bo delovala, koliko bo koristila in ali jo bodo uporabili »pozitivno ali negativno«. Hkrati ko določena vest nekaterim pomeni nasvet, je ista informacija za druge dobrohotno opozorilo na nevarnost, na katero niso bili pozorni. Določen podatek lahko nekoga napeljuje na dejanje, ga poučuje in usposablja, drugega pa odvraca od njega (Pečar, 1988a).

Negativni vplivi

Kriminologija se že nekaj časa ukvarja z negativnim vplivom sredstev javnega obveščanja na kriminaliteto. Že v preteklosti so menili, da pisanje o deviantnosti prej škoduje kot koristi, danes pa so si mnenja o tem zelo nasprotujoča in deljena. Zastopani so različni pogledi, od stališča, da je pisanje o kriminaliteti posredni ali pa celo močan dejavnik v kriminalni etiologiji, da poročanje o kriminalu pomembno vpliva na razvoj mladoletniškega prestopništva, pa do mnenja, da tisk sploh ni kriminogen dejavnik. V zvezi z mladoletniškim prestopništvom Milutinović meni, da ne moremo šteti tiska za neposredni vzročni dejavnik delinkventnega vedenja, temveč gre tu prej za to, da lahko dobijo mladoletniki iz poročil o kriminaliteti določene inspiracije in sugestije za svoje odklonsko vedenje ter spoznajo metode in sredstva za izvrševanje kaznivih dejanj. Tudi nekateri drugi avtorji so mnenja, da natančno opisovanje načina, metod in tehnike storitve kaznivega dejanja lahko predstavlja spodbudo za prestopništvo mladih (Prvan, 1988). Pečar meni, da je katerakoli novica ali sporočilo o kriminalu lahko problematično, saj posreduje neko znanje o njem. V črnih kronikah pogosto opisujejo t. i. »modus operandi«, posredujejo kriminalne tehnike, usmerjajo pozornost na nove načine storitve kaznivih dejanj in opozarjajo na lokacije, ki jih je mogoče ogrožati (Pečar, 1988a).

Tudi kriminalistična taktika ima svoje stališče do poročanja o kaznivih dejanjih. Po izhodiščih le-te naj bi bilo dovoljeno pisati le o tistih načinih storitve, ki se ponavljajo, ker bi lahko tovrstno pisanje pripomoglo k preprečevanju takih in podobnih kaznivih dejanj. S tem pa bi tudi opozorili javnost na nevarnost teh dejanj in na zaščito pred njimi (Vodinielič, 1989).

Poročanje o kriminalu pa ima še nekatere druge negativne učinke. Prekomerno pisanje

o tem pojavu lahko namreč ustvari napačen vtis o njegovi razširjenosti in obsežnosti, kar lahko pri bralcu izzove občutek nezaščitenosti pred kriminalom in nemoči državnih organov, da bi se postavili po robu tem negativnim pojavom (Prvan, 1988). Tak vtis lahko zlasti zbuja rubrika »črna kronika«, v kateri so informacije o kriminalu najbolj zgoščene. Prvan celo meni, da preobsežno pisanje o kriminalu zmanjšuje njegovo javno obsojanje in slabi moč družbenih norm in morale. Zastopa stališče, da predimenzionirano pisanje o kriminaliteti spreminja tisk iz preventivnega v kriminogeni dejavnik.

Nekateri menijo, da lahko tisk s pretiranim pisanjem o posameznih vrstah kaznivih dejanj in z osredotočanjem medijske pozornosti na ta dejanja povzroča tako imenovane »kriminalne valove«.

Poročanje o kriminalu pa lahko sproži med ljudmi tudi občutek ogroženosti. Eni trdijo, da je medijski kriminal močan dejavnik in generator strahu pred kriminalom. Drugi temu oporekajo z argumentom, da strah pred kriminalom nastaja povsem neodvisno od sredstev javnega obveščanja in na podlagi docela drugačnih dejavnikov (lastna viktimizacija, viktimizacija bližnjih, zanemarjeno in razpadajoče okolje idr.) (Smith, 1984). Po mnenju nekaterih raziskovalcev lahko torej tisk in drugi masovni mediji s svojim pisanjem bolj ali manj prispevajo k občutkom negotovosti ali celo ustvarjajo neutemeljen strah pred kriminalom.

Med sredstvi javnega obveščanja in javnostjo poteka torej medsebojno vplivanje, tako da sta mnenje medijev o kriminaliteti in javno mnenje o teh pojavih v stalni interakciji. Ljudje se čutijo najbolj ogrožene od tistih dejanj, o katerih množična sredstva največ pišejo, čeprav nikakor ni nujno, da so to statistično najbolj pomembna dejanja. Ankete o viktimizaciji, ki so jih delali v tujini (Schneider, 1987), so pokazale, da se ljudje pravzaprav najbolj boje tistih dejanj, o katerih mediji najpogosteje poročajo; tako jih je najbolj strah nasilnih kaznivih dejanj neznanih oseb. Danes je znano, da je teh dejanj daleč manj kot nekaterih drugih (nenasilnih) in pa tudi, da se največ nasilnih dejanj ne zgodi med neznanci, temveč med najbližjimi (nasilje v družini!), o čemer pa tisk dostikrat molči, ali pa namenja temu znatno manj pozornosti. Po drugi strani pa se ljudje ne boje, da bi postali žrtve prometnega, gospodarskega ali

ekološkega kriminala, čeprav so ta dejanja dejansko pogosta, zahtevajo pa tudi veliko več človeških in materialnih žrtev.

3. Izkrivljanje podobe kriminalitete in razlogi zanjo

Eden izmed glavnih očitkov, ki zadeva poročanje o kriminaliteti, je ta, da časopisno poročanje močno izkrivlja pravo podobo kriminalitete. Glede na velik vpliv, ki jih imajo sredstva javnega obveščanja na ljudi, seveda ni vseeno, kakšno podobo izoblikuje tisk o kriminaliteti in drugih deviantnih pojavih. Podoba o kriminaliteti nastaja na podlagi številnih dejavnikov, ki na različne načine vplivajo na proces oblikovanja družbene predstave o kriminaliteti.

Dejstvo, da so nekateri dogodki oz. določene vrste dejanj vredni objave, drugi pa komaj omembe vredni ali morda celo tabu teme, je odvisno od mnogih dejavnikov, med katerimi so zlasti pomembne konvencije, vrednote, vladajoča ideologija, ravno tako pa interesi bralcev, ki tudi na nek način določajo vsebino vesti.

Tako izbor dogodkov in način pisanja do neke mere narekuje že sama publika. Tisk je namreč iz povsem poslovnih razlogov odvisen tudi od svojih bralcev in skuša z ustreznim poročanjem o kriminaliteti zadovoljiti njihove interese. Kako so posamezne vrste kriminala zastopane v posameznih časopisih, je navsezadnje odvisno tudi od profila oz. kategorije bralcev, ki te časopise berejo. Dogaja se celo, da je ravno od obsega in vrste poročil o kriminaliteti, kakor tudi od načina pisanja, odvisna celo sama naklada časopisa.

Razkorak med medijsko kriminaliteto in uradno ugotovljeno kriminaliteto

Medijem se zlasti očita, da izkrivljajo podobo uradno zabeležene kriminalitete. Tisk se osredotoča zlasti na določene vrste kaznivih dejanj, čeprav ni nujno, da so te v uradnih statistikah najbolj zastopane. Tako prihaja do velikega razkoraka med pogostnostjo kaznivih dejanj, o katerih sredstva javnega obveščanja poročajo, in dejanji, ki jih beleži statistika. Imamo pa tudi dejanja, ki so v kriminalni statistiki pri samem vrhu, vendar so, kot kaže, za tisk oz. za poročanje popolnoma nezanimiva.

Tako imamo torej na eni strani dogodke, ki so po mnenju novinarjev in glede na interese javnosti vredni, da se o njih poroča (to zlasti

velja za nasilna kazniva dejanja). Na drugi strani pa so dejanja, ki ne zaslužijo, da bi o njih veliko pisali, saj ljudi v glavnem ne zanimajo in ne zbudajo med njimi občutka ogroženosti ali prestrašenosti, čeprav so lahko številna, lahko povzročajo veliko škodo, tako moralno kot materialno, ali zahtevajo mnogo žrtev. Za tisk manj zanimiva dejanja so, vsaj sodeč po tujih virih, gospodarska, premoženjska, ekološka, prometna in še nekatera druga kazniva dejanja.

Z vprašanjem izkrivljanja podobe kriminalitete so se ukvarjale številne raziskave in vse so prišle do podobnih zaključkov. Ugotavljajo, da gre zlasti za pretirano poudarjanje nasilne kriminalitete. Zgolj v ilustracijo naj navedemo ugotovitve neke tuje raziskave, po kateri roparski napadi predstavljajo manj kot 6 odstotkov zabeleženih kaznivih dejanj, v časopisu pa zavzemajo kar 52 odstotkov prostora, namenjenega poročanju o kriminaliteti (Smith, 1984).

Do podobnih zaključkov je prišel tudi Schneider, ko je raziskoval prikazovanje kriminalitete v sredstvih javnega obveščanja. Schneider pravi: »Medijska kriminaliteta je skoraj izključno nasilna kriminaliteta med neznanci. Nasilja v družini, med sorodniki, prijatelji, sosedi in znanci ne prikazuje. Mediji ravno tako ne omenjajo, da prihaja do nasilnih dejanj (npr. ubojev) med ljudmi, ki se pogosto med seboj poznajo in ki jih v mnogih primerih povezuje neka bolj ali manj globoka čustvena vez. Prometna, premoženjska in gospodarska kriminaliteta, ki je pogosta, predstavlja postransko temo poročanja« (Schneider, 1987).

Gre torej predvsem za čezmerno poročanje o nasilnih kaznivih dejanjih in do neke mere tudi o spolnih dejanjih. Po drugi strani pa so — vsaj sodeč po ugotovitvah tujih raziskav — premoženjska kazniva dejanja in tudi številna druga zastopana v sredstvih javnega obveščanja razmeroma skromno, medtem ko uradni statistični podatki govore v prid velikemu deležu teh dejanj.

Zanimivo je tudi, da raziskave, ki so analizirale časopisno poročanje o kriminaliteti, niso našle nikakršne pozitivne zveze med dejanji, o katerih se poroča, in številom policiji znanih kaznivih dejanj. Tako raziskovalci zaključujejo, da ima količina prikazane kriminalitete prav malo opravka s količino kaznivih dejanj, ki so dejansko storjena (Garofalo, 1981).

Senzacionalizem

Ob izkrivljanju podobe kriminalitete ne moremo mimo vprašanja senzacionalizma, ki se kaže tako v izboru dejanj, o katerih tisk (najraje) piše, kot tudi v samem načinu pisanja. Že sama ugotovitev glede čezmernega poročanja o nasilnih dejanjih ter način, kako so le-ta često prikazana, priča o težnji k senzacionalizmu, ki ji podlega marsikatero sredstvo poročanja. Za senzacionalizem je med drugim značilno opisovanje dejstev, ki za razumevanje nekega primera niso bistvena, vendar pa zaradi svojih lastnosti (beri »spotakljivosti« in podobnega) zbujajo pozornost določenega sloja bralcev (Kramarič, 1979).

Pristranskost in selektivnost v poročanju

Za poročanje o kriminalu je torej značilna določena pristranskost, posledica katere je oblikovanje določene zavesti in predstave o kriminaliteti, ki je bistveno drugačna od resničnosti, vsebovane v uradnih statistikah (ki pa tudi same ne odsevajo povsem dejanske podobe, sicer ne bi bilo pojava temnega polja).

Poleg pristranskosti je za poročanje značilna tudi selektivnost. Glede na omejen prostor v časopisih in zlasti rubrikah, namenjenih poročanju o kriminaliteti in njenem obravnavanju, je določen izbor neizogiben. Seveda pa je ključno vprašanje, katera in kakšna merila določajo izbor dogodkov, o katerih časopisi poročajo, in kakšno »realnost« posredujejo bralcem.

Vsi omenjeni pojavi močno vplivajo na oblikovanje podobe o kriminaliteti. Ali ljudje na splošno mislijo, da je največ tistih kaznivih dejanj, o katerih največ poročajo množična sredstva, ali se morda njihova ocena o pogostnosti kaznivih dejanj prej približuje številkam uradne statistike? Nekateri raziskovalci so se ukvarjali tudi s tem vprašanjem in ugotovili, da so bralci vendarle toliko razumni, da vedo, da pogostnost poročanja o posameznih vrstah kaznivih dejanj ne pomeni nujno tudi takega deleža teh dejanj v strukturi kriminalitete (Ditton, 1983). Dve britanski raziskavi tako ugotavljata, da se javna ocena o deležu posameznih vrst kaznivih dejanj bolj približuje podobi uradne statistike kot pa podobi, ki jo nudi tisk (Garofalo, 1981).

Ideološka naravnost medijske kriminalitete

Nekateri avtorji so sploh prepričani, da nepristranskega, objektivnega poročanja in tolmačenja vesti ni ter da je poročanje o kriminali-

teti odvisno tudi od vladajoče dnevne ideologije (Barak, 1988). Isti avtor meni, da sredstva množičnega obveščanja ustvarjajo ideološko podobo kriminalitete in njenega obravnavanja. V okviru te ideologije poročajo množična sredstva le o določeni vrsti kaznivih dejanj in sodnih primerov, o drugih pa ne, zlasti pa razlagajo probleme tako, kot ustreza vladajoči ideologiji.

Nekatera kazniva dejanja so vidna, vsem na očeh in se o njih veliko piše, druga pa so prikrita, nihče ne ve zanje in o njih zelo redko poročajo. Medtem ko sredstva javnega obveščanja najbolj obsojajo trivialna dejanja, pa so sposobna popolnoma prezreti razna druga dejanja, katerih moralna in materialna škoda daleč presega škodo, ki jo povzročajo klasična kazniva dejanja. Naj navedemo le nekatera od teh dejanj, ki so malodane tabu teme časopisnega poročanja o kriminaliteti: kršitve mednarodnega prava; kazniva dejanja zoper človečnost; goljufivo navijanje cen; kršitve varnostnih predpisov, katerih posledica so poškodbe ali smrt večjega števila zaposlenih; ogrožanje človekovega okolja, kar povzročajo velika gospodarska združenja, ki spuščajo v okolje kemikalije in druge nevarne odpadke ter s tem ogrožajo življenje in zdravje tisočev ljudi. Kot je videti, se množični mediji veliko manj ukvarjajo z organiziranimi, institucionalnimi in strukturalnimi subjekti kot s posameznimi storilci kaznivih dejanj, ki so v središču medijske pozornosti.

Vloga kriminologije

Kriminologi, ki sicer že dolgo raziskujejo vpliv sredstev javnega obveščanja na oblikovanje podobe o kriminaliteti, se doslej niso javno ukvarjali z vprašanjem, kako spremeniti predstavo družbe o kriminaliteti. Barak meni, da oblikovanja socialne podobe o kriminaliteti ne bi smeli povsem prepustiti novinarjem, temveč da bi se morala izoblikovati nova podveja kriminologije, t. i. novinarska kriminologija (newsmaking criminology). Ukvarjala naj bi se predvsem z izborom tem, saj je dosedanji izbor pristranski in močno pod vplivom ideologije meščanskega kapitalizma. S pisanjem o zadevah, ki jih ti kriminologi štejejo za resnične probleme na področju kriminalitete, bi prispevali k oblikovanju drugačne družbene resničnosti, kot jo danes ponujajo množični mediji (Barak, 1988).

4. Poročanje o kriminaliteti med pravico do informiranja in pravico do osebne nedotakljivosti in zasebnosti

Pravica do obveščanja ne sodi med najnovejše pravice, saj izhaja že iz francoske »Deklaracije o pravicah človeka in državljana«, ki jo je sprejela francoska Narodna skupščina leta 1789, dve leti kasneje pa je postala tudi del francoske ustave. Določbo o svobodi misli in izražanja so kasneje v taki ali drugačni obliki prevzele vse sodobne ustave, tudi naša.

Uresničevanje te pravice, zlasti preko tiska ali po drugih sredstvih javnega obveščanja, pa lahko pride v navzkrižje z drugimi, prav tako ustavno zagotovljenimi pravicami. Kot že rečeno, je ena izmed temeljnih nalog tiska objektivno in stvarno informiranje javnosti o aktualnih dogodkih, pri čemer pa mora tisk spoštovati določene temeljne državljanske in ustavne pravice ljudi, zlasti tiste, ki varujejo človekovo zasebnost in nedotakljivost.

Kot vsaka svoboščina tudi svoboda tiska ni absolutna in neomejena, temveč ima svoje okvire, znotraj katerih deluje (Kobe, 1982). Le-ti so v sodobnih pravnih sistemih določeni z vrsto pravnih predpisov, ki omejujejo svobodo informacij in tiska in s katerimi so zavarovane še druge dobrine (npr. tajnost kazenskega postopka, osebna nedotakljivost, čast in dobro ime idr.). Ti predpisi zavezujejo organe kazenskega pravosodja pri njihovem delu in predstavljajo hkrati standarde, po katerih naj se ravnajo; poznati in upoštevati pa bi jih morali tudi vsi, ki delajo v sredstvih javnega obveščanja in iščejo informacije pri teh organih.

Tudi naša ureditev pozna številne instrumente, ki omejujejo pravico do informiranja in s katerimi morajo biti novinarji pri svojem delu seznanjeni. Poleg kodeksa novinarjev, ki je temelj poklicne etike novinarskega dela, obstajajo še številni zakoni in predpisi, med katerimi naj jih omenimo le nekaj: Ustava SFRJ, Ustava RS, Zakon o javnem obveščanju, Zakon o temeljnih sistema javnega obveščanja, Zakon o preprečevanju zlorabe svobode tiska in drugih oblik javnega obveščanja, Kazenski zakon SFRJ, Kazenski zakon RS, Zakon o notranjih zadevah idr.

Swoboda tiska ima torej svoje meje, ki jih je treba pri poročanju upoštevati, sicer lahko pride do večjih ali manjših kršitev svoboščin in pravic, med katerimi so najpomembnejše: pravica državljanov, da ne veljajo za krive,

dokler ni izrečena pravnomočna sodba; pravica do nedotakljivosti človekove osebnosti ter osebne in družinskega življenja; pravica do zasebnosti storilca kaznivega dejanja in njegove družine idr. Zato ni čudno, da se nekateri avtorji sprašujejo, ali spričo številnih omejitev in prepovedi v zakonodaji, katere spremljajo v primeru kršitev tudi ustrezne sankcije, lahko sploh še govorimo o pravici do informiranja (Cousteaux, 1990).

Tisk in tajnost preiskave

Varstvo zasebnosti, domneva nedolžnosti in učinkovitosti preiskave so nekatera osnovna načela, na katerih temelji tajnost preiskave in od tod tudi omejitve za sredstva javnega obveščanja pri zbiranju in objavljanju informacij (Cousteaux, 1990). Nekateri avtorji menijo, da je vsako pisanje pred sodno obravnavo zelo delikatno, saj lahko poročanje o posameznih predhodnih fazah kazenskega postopka ogroža ustavno načelo domneve nedolžnosti, javnost pa si lahko ustvari napačne pojme o dejstvih, dokazih in celo o sami krivdi. Novinarji včasih oblikujejo informacije celo tako, da že kar prejudicirajo krivdo, kar je seveda v popolnem nasprotju z novinarsko etiko.

V sodobnih pravnih ureditvah velja torej načelo, da naj ostane postopek pred glavno obravnavo (t. i. predkazenski in predhodni postopek) tajen (Kobe, 1982). Kakršnokoli razkrivanje podatkov je lahko zato protipravno ali lahko celo pomeni kaznivo dejanje. Posebni predpisi določajo, ali sploh in katere podatke o posamezni kazenski zadevi je dovoljeno sporočati javnosti. Dajanje obvestil mora biti omejeno na najnujnejše podatke in obveščanje v javnosti ne sme škodovati delu preiskovalnih organov niti koristim domnevnega storilca ali njegovi osebni integriteti. Tudi Vodinelič pravi, da se v tisku ne sme objaviti podatkov, ki bi ogrozili učinkovitost in strokovnost postopka odkrivanja in razjasnjevanja kaznivega dejanja ter prijetje storilca (Vodinelič, 1989).

Tisk in varstvo zasebnosti

V zvezi s kršenjem ustavnih pravic in svoboščin, do katerih lahko pride preko javnih medijev in zlasti tiska, je najbolj pogosto ogrožena pravica do zasebnosti oz. do osebne integritete. Obveščanje in poročanje o posameznih primerih, zlasti z oznako imena in z opisovanjem drugih podrobnosti, ki lahko omogočijo

identifikacijo storilca, so nedopustni posegi v področje zasebnega življenja in lahko škodujejo posamezniku, njegovemu družinskemu življenju in njegovemu družbenemu ugledu. Skratka, varstvo zasebnosti je pravica državljanov, ki jo morajo sredstva javnega obveščanja pri svojem delu upoštevati in spoštovati, kršitve določil, ki varujejo zasebnost, pa so v sodobnih kazenskopравnih sistemih primerno sankcionirane (Prvan, 1988).

5. Kaj vse očitajo tisku

Sredstva javnega obveščanja in zlasti tisk so deležni številnih očitkov na račun poročanja o kriminaliteti in prikazovanja kriminalitete. Tudi številne raziskave, ki so se ukvarjale s tem vprašanjem, so ugotovile številne pomanjkljivosti. Nekatere med njimi smo že obravnavali, zato naj na kratko omenimo le poglobitve očitke, ki zadevajo pisanje o deviantnih pojavih. Poleg splošnih kritik, da je poročanje popačeno, enostransko, pristransko, ideološko, poenostavljeno, netočno, nejasno in še marsikaj drugega, imamo še številne druge, bolj konkretne kritike:

— tisk posreduje napačno predstavo o kriminaliteti in storilcih;

— medijska kriminaliteta je skoraj izključno nasilna kriminaliteta;

— tisk obravnava individualnega storilca in žrtev, spregleda pa storilce in žrtve množične viktimizacije;

— osredotoča se na izvrševanje in odkrivanje kaznivih dejanj, le malo pozornosti pa namenja sodnemu obravnavanju;

— medijsko obravnavanje dogodkov je površno, saj se omejuje le na opis določenega dogodka; le redko pa se ukvarja z ozadjem in okoliščinami, ki so pripeljale do kaznivega dejanja, in jih običajno ne prikazuje;

— tisk prikazuje storilce stereotipno in jih negativno obarva; ne govori o globljih razlogih, zaradi katerih so storili kaznivo dejanje, niti o njihovem socialnem poreklu ali drugih dejavnikih, ki so odločujoči za njihovo odklonsko vedenje;

— storilce stigmatizira in označuje z bolj ali manj slikovitimi ali žaljivimi izrazi;

— vloga žrtve je predstavljena napačno in izkrivljeno; kaznivo dejanje (običajno nasilno kaznivo dejanje, ki ga stori neznana oseba) ni posledica interakcije med storilcem in žrtvijo, ki se praviloma ne poznata in nista med seboj v nikakršni zvezi; žrtev je pasivna, ne spušča

se v nikakršne viktimgene situacije, ne izziva storilca in ne izzove kaznivega dejanja; je povsem nedolžna in je prikazana na način, da se lahko bralec z njo identificira in z njo tudi sočustvuje;

— pri poročanju o nadzoru nad kriminaliteto se tisk izključno omejuje na organe formalnega družbenega nadzorstva, medtem ko je vloga dejavnikov neformalnega nadzorstva (družina, šola, prostočasne dejavnosti) povsem zanemarljena;

— tisk krši ustavne pravice državljanov, predvsem s poseganjem v njihovo zasebno življenje in z vnaprejšnjim proglašanjem ljudi za krive;

— sredstva javnega obveščanja težijo k senzacionalnosti; pri svojem delu se osredotočajo na nenavadne, spektakularne dogodke, senzacionalistično opisujejo kazniva dejanja in storilce;

— informacije, ki jih posreduje tisk, so dostikrat nepreverjene in netočne in dezinformirajo javnost o dogodku in o značilnostih storilcev in žrtev;

— novinarjem očitajo nestrokovnost in nizko profesionalno raven ter neusposobljenost za poročanje o kriminaliteti;

— novinarjem primanjkuje kritičnega duha in so nekritični do informacij, ki jih dobivajo iz svojih virov;

— medijem očitajo, da spodbujajo h kriminaliteti in nesocialnemu vedenju;

6. Kako naj bi sredstva javnega obveščanja poročala o kriminaliteti in njenem obravnavanju

Ob številnih kritikah in očitkih, ki zadevajo tisk in njegovo poročanje o kriminaliteti, pa obstajajo tudi številni napotki, kako pisati o teh pojavih, da bi se izognili omenjenim napakam in ustvarili kolikor toliko objektivno podobo kriminalitete in njenega obravnavanja. Novinarji bi morali pri svojem delu nujno upoštevati poleg standardov poklicne etike in omejitev, ki jih nalagajo ustava ter ustrezni zakoni in predpisi, tudi splošne smernice, ki naj bi pripomogle k čimbolj korektnemu informiranju. Omenili bomo le nekaj teh napotkov, ki naj bi usmerjali novinarsko delo pri poročanju o kriminaliteti.

Pisanje bi moralo biti brez prvin senzacionalizma, pač pa bi se moralo omejiti le na tisto, kar je za javnost pomembno. Izogibati bi se

morali bučnim naslovom in izrazom. Pisanje naj ne bi zbuvalo med bralci močnih čustev, po drugi strani pa ne bi smelo puščati bralca neprizadetega. Poročanje o dogodkih bi morali pisci komentirati in ne le posredovati gola dejstva, brez kakršnegakoli pojasnila ali vzgojne note. Pisanje o domnevnih storilcih bi moralo biti tako, da ne bi omogočalo identifikacije storilcev, še zlasti pa velja to za mladoletnike.

O kriminaliteti bi morali poročati strokovno usposobljeni novinarji, ne pa začetniki. Novinarji, ki se ukvarjajo s tovrstnim poročanjem, bi morali poznati osnove kriminologije, kazenskega prava, kriminalne politike in tudi temeljna načela kriminalistike. Napačne in škodljive novice so pogosto plod neznanja in nestrokovnosti novinarjev.

Posebno poglavje, ki zadeva objektivno informiranje, so tudi viri informacij. Novinarji bi morali dobivati podatke o dogodkih iz pravih virov. Informacije bi morali praviloma dajati organi kazenskega pravosodja oz. pooblašчени predstavniki. Posredovanje teh podatkov bi moralo biti v skladu z interesi preiskave in postopka ter upoštevati vse omejitve, ki jih v zvezi z dajanjem informacij nalagajo posamezni zakoni. Tako pa nemalokrat pride do nasprotij med predstavniki kazenskega pravosodja (preiskovalci, preiskovalnimi sodniki, sodniki) ter novinarji, ker prvi (še) ne žele dajati podatkov, drugi pa jih želijo imeti. Vsekakor naj bi pooblaščene osebe vendarle dajale novinarjem določene informacije, sicer jih ti lahko poiščejo drugod in potem lahko kaj hitro pride do dezinformacij. Zato naj bi vladalo med predstavniki kazenskega pravosodja in novinarji neko sožitje, ki bi slednjim vendarle omogočalo objektivno, točno in korektno poročanje.

7. Kriminološko preučevanje poročanja o kriminaliteti

S poročanjem o kriminaliteti se že dalj časa ukvarjajo tiste kriminološke raziskave, ki obravnavajo vpliv medijev na vedenje in mnenje ljudi. Številne raziskave po svetu, pa tudi pri nas, obravnavajo medijsko poročanje o kriminaliteti, pri čemer preučujejo različne vidike, ki jih je mogoče strniti v tri sklope: predmet poročanja, količina ter način poročanja.

Raziskave večinoma razčlenjujejo strukturo prikazane kriminalitete, razmerje med deležem kaznivih dejanj, o katerih poroča tisk, in dele-

žem, ki ga izkazujejo uradne statistike, ali pa primerjajo, kako so posamezna kazniva dejanja zastopana v različnih časopisih. Tovrstne raziskave uporabljajo metodo kvantitativne analize vsebine poročil o kriminaliteti, ki omogoča vpogled v izbor dogodkov, o katerih poročajo mediji, ter ugotavlja, če je le-ta objektivna in če podoba predstavljene kriminalitete ustreza dejanski kriminaliteti. Zato primerjajo strukturo medijsko prikazane kriminalitete s strukturo uradno zabeleženih kaznivih dejanj. Tovrstna raziskovanja proučujejo torej, v kakšnem razmerju sta medijska in registrirana kriminaliteta ter na podlagi tega ugotavljajo, če pisanje odseva resnično stanje kriminalitete, ali pa je selektivno in izkrivljeno.

Poleg proučevanja razmerja med prikazano in uradno zabeleženo kriminaliteto se raziskave ukvarjajo še z drugimi vidiki pisanja o kriminaliteti. Nekatere merijo, koliko prostora v okviru celotnega časopisa namenjajo poročanju o kriminaliteti (površina, število vrstic, število člankov), druge ugotavljajo, kako so članki pisani (subjektivno, objektivno, faktografsko, senzacionalistično), tretje analizirajo predmet poročil (kaznivo dejanje, storilec, žrtev, preiskovanje dejanja, sodno obravnavanje storilca) ali pa teme, ki so najbolj pogosto obravnavane v časopisu (konkretni primeri kaznivih dejanj in njihovo obravnavanje, analitični članki o kriminaliteti, poročanje o delovanju organov kazenskega pravosodja, kriminalni politiki idr.).

Ker smo želeli ugotoviti, kako je predstavljena kriminaliteta in njeno obravnavanje v naših sredstvih javnega obveščanja, še zlasti v dnevnem tisku, smo analizirali vsa poročila o kriminaliteti in drugih odklonskih pojavih v dveh domačih dnevnikih in v nadaljevanju predstavljamo ugotovitve tega proučevanja.

8. Ugotovitve proučevanja poročanja o kriminaliteti in njenem obravnavanju v naših sredstvih javnega obveščanja

Razčlenjevali smo prispevke o kriminaliteti, ki so bili objavljeni v letu 1985 v časopisih Delo in Dnevnik in so se nanašali bodisi na kazniva dejanja in prekrške bodisi na razne odklonske pojave in nesreče. Dobljene podatke smo statistično obdelali in jih — vsaj pri kaznivih dejanjih — primerjali s statističnimi podatki iz uradne policijske statistike. Poleg statistične analize smo opravili pri nekaterih skupinah

dejanj tudi vsebinsko analizo poročil. V nadaljevanju članka bomo predstavili nekaj glavnih izsledkov opravljene analize.

Statistična analiza poročil o kriminaliteti in drugih odklonskih pojavih

Na osnovi statistične analize vseh poročil, tj. 2929 prispevkov, smo ugotovili, da je med vsemi dejanji, o katerih sta poročala časopisa Dnevnik in Delo, bilo največ poročil, namenjenih prometnim kaznivim dejanjem, prometnim prekrškom in prometnim nesrečam (1308 poročil ali 44,8 %). Tisk je torej največ poročal o prometnih nesrečah, saj je le-tem posvetil celo nekoliko več prispevkov kot pa vsem kaznivim dejanjem skupaj (1243 poročil ali 42,5 %). Tudi neprometne nesreče so bile razmeroma dobro zastopane, tako da bi lahko zaključili, da je bila praktično polovica poročil v obravnavanih časopisih posvečena nesrečam (bodisi prometnim ali neprometnim).

Poročila o kaznivih dejanjih

Iz skupine vseh poročil, ki so bila predmet naše analize, smo izločili poročila o kaznivih dejanjih in jih obravnavali posebej. Z namenom, da bi jih primerjali s podatki uradne statistike in skušali ugotoviti, kako je kriminaliteta v tisku statistično prikazana, smo poročila o teh dejanjih analizirali kot celoto. Poročil o kaznivih dejanjih je bilo 1243 in predstavljajo v nadaljnji analizi sto odstotkov. Kot temeljni statistični vir, ki nam je služil za primerjavo, je bilo poročilo o kaznivih dejanjih Republiškega sekretariata za notranje zadeve SRS za leto 1985.

Ugotovili smo, da predstavljajo v celotni strukturi poročil o kaznivih dejanjih največji delež (50,3 %) poročila o kaznivih dejanjih zoper premoženje, sledijo pa jim kazniva dejanja zoper življenje in telo (18,3 %). Velik je bil tudi delež kaznivih dejanj zoper upravljanje družbenih sredstev (9 %) ter kaznivih dejanj zoper splošno varnost (8,4 %), kjer so najbolj izstopala poročila o onesnaževanju okolja. Ostale skupine kaznivih dejanj so bile v časopisnem poročanju razmeroma skromno zastopane, med njimi jih je tudi kar nekaj, o katerih je bilo manj kot en odstotek prispevkov (npr. kazniva dejanja zoper svoboščine in pravice, zoper samoupravljanje, zoper človekovo zdravje, zoper zakonsko zvezo in družino idr.). Ta dejanja pa tudi sicer predstavljajo sorazmerno majhen delež statistično zabeležene kriminalitete.

Ko smo primerjali deleže poročil o kaznivih dejanjih, objavljenih v časopisih Delo in Dnevnik, z deležem kaznivih dejanj, registriranih pri organih za notranje zadeve, smo ugotovili, da tvorijo kazniva dejanja zoper premoženje največji delež tako v strukturi časopisnih poročil (50,3 %) kot v strukturi policijsko zabeležene kriminalitete (82,5 %). To pa ne velja za kazniva dejanja zoper življenje in telo, kjer lahko ugotovimo precejšen razkorak med deležem uradno zabeleženih dejanj (3,9 %) in deležem poročil (18,3 %). Nasilna dejanja so bila v poročilih torej prekomerno prikazana in poročanje ne ustreza dejanski statistični podobi. Precej velik razkorak v razmerju lahko ugotovimo še pri številnih drugih skupinah kaznivih dejanj tako npr. pri kaznivih dejanjih zoper splošno varnost, ki so pomenila le en odstotek kriminalitete, pač pa osem odstotkov poročil, pri kaznivih dejanjih zoper spolno nedotakljivost in moralo, o katerih so tudi znatno pogostejše poročali, kot bi bilo potrebno glede na delež registriranih dejanj (isto velja še za nekatera druga kazniva dejanja).

Vsebinska analiza poročanja o kriminaliteti in drugih odklonskih pojavih

Pri vsebinski analizi smo se omejili le na tri največje skupine dejanj, to so kazniva dejanja zoper življenje in telo, kazniva dejanja zoper družbeno in zasebno premoženje in prometne nesreče. Osredotočili smo se na analizo naslovov člankov, opis dejanja, značilnosti storilca in žrtve ter na podatke o morebitni kazni ter predstavljamo nekatere od najpomembnejših ugotovitev.

Kazniva dejanja zoper življenje in telo

Od vseh poročil iz te skupine jih je kar dobra polovica obravnavala umore. Naslovi člankov so bili večinoma informativni in so vsebovali kakšen pomemben podatek o dejanju. Tudi članki so bili toliko izčrpni, da so nudili bralec poglavitne podatke o kriminalnem dogodku: razloge, vzroke in okoliščine, ki so pripeljali do dejanja; morebitne motive dejanja; način storitve kaznivega dejanja; sredstvo, s katerim je bilo kaznivo dejanje storjeno; posledice dejanja; in končno, kdo so bile žrtve kaznivega dejanja. Članki so dajali vtis bolj ali manj objektivnega poročanja, brez prvih senzacionalizma, kar velja tudi za naslove poročil.

Poročila o kaznivih dejanjih zoper življenje in telo so se večinoma omejevala na opis sa-

mega dejanja, manj pa na preiskovanje kazni-vega dejanja ali na kazenski postopek. Določeno število člankov pa je vendarle obravnavalo tudi sojenje storilcu. Tisti članki, ki so se ukvarjali s sojenjem, so običajno posredovali bralcem tudi informacijo o izrečeni kazni, če je bilo sojenje že zaključeno.

Iz poročil so razvidne tudi določene socialno-demografske značilnosti storilcev in žrtev, tako npr. spol storilca, njegova starost, medtem ko so bili podatki o poklicu bolj redki; pri dobri polovici člankov je bilo mogoče sklepati tudi o narodnosti storilcev. Manj podatkov pa je bilo o žrtvi.

Kazniva dejanja zoper družbeno in zasebno premoženje

Največ poročil v tej skupini je obravnavalo veliko tatvino in tatvino. Naslovi so večinoma vsebovali podatek o vrsti delikta in predmetu napada. Poročila so bila jedrnata in so se omejevala le na dejstva, potrebna za pojasnitev dogodka. Poleg podatka, za katero premoženjsko kaznivo dejanje gre, so v člankih tudi pogosto opisovali način storitve ter seznanjali s predmetom napada. Če je bil to denar, so poročali o višini vsote, ki je bila odtujena. Pri kaznivih dejanjih zoper družbeno premoženje, kjer je bila oškodovana pravna oseba, je bilo omenjeno, katera delovna organizacija oz. podjetje je bilo oškodovano. Članki so poročali tudi o številu ljudi, ki so bili udeleženi pri storitvi kaznivega dejanja.

Večina poročil je obravnavala sam kriminalni dogodek oz. njegov potek. Mnogi pa so tudi poročali o odkrivanju storilcev in njihovem prijetju, kar kaže, da časopisi do neke mere želijo informirati javnost o dejavnosti (ali uspešnosti) policije pri preiskovanju teh dejanj. Le malo zapisov je poročalo o sodnem obravnavanju storilca, čeprav je vsebovala približno ena petina člankov podatek o vrsti oz. višini kazni, ki so jo odmerili storilcu.

Na splošno so bila poročila precej bolj izčrpna z informacijami o storilcih kot o žrtvah. Podatke, iz katerih se je dalo sklepati o narodnosti storilca, je vsebovala približno tretjina člankov.

Prometna kazniva dejanja, prekrški in prometne nesreče

Naslovi člankov so bili toliko informativni, da smo že iz naslovov zvedeli, kakšne so posledice prometne nesreče, koliko ljudi je bilo ude-

leženih, često pa je naslov nakazoval tudi vzrok prometne nesreče.

Članki so bili večinoma kratki in brez komentarjev. Omejevali so se na opis vzroka prometne nesreče in na posledice, le redko so poročali o povzročeni gmotni škodi. Mnogi članki so imeli očitajoč prizvok, zlasti kadar je šlo za dejanja, katerim je botrovala človeška neprevidnost, malomarnost, brezvestnost, vinjenost ipd.

Večina prispevkov je obravnavala prometno nesrečo tj. vzroke in posledice, ter ocenjevala odgovornost storilca in/ali oškodovanca za prometno nesrečo. Le malo člankov pa se je ukvarjalo s sodnim obravnavanjem storilca in kaznijo. Mnoga poročila so omenjala ukrepanje policije po nesreči ali poročala o zasledovanju pobeglega voznika. Nekateri članki pa so bili napisani prav z namenom, da mobilizirajo javnost pri izsleditvi povzročitelja prometne nesreče in so se obračali na ljudi s prošnjo za sodelovanje ali dajanje informacij. Članki so večinoma obravnavali cestno-prometne nesreče, iz poročanja pa niso bile izključene niti železniške nesreče niti nesreče s traktorji.

Zaključki in ugotovitve

Statistična in vsebinska analiza iz dveh slovenskih časopisov v marsikaterem pogledu potrjuje ugotovitve, do katerih so prišli pri podobnih analizah bodisi pri nas ali v tujini. Nekateri očitki bi lahko zatorej ravno tako leteli na predstavitev kriminalitete v naših medijih. Po drugi strani pa nekatere naše ugotovitve odstopajo od izsledkov drugih podobnih preučevanj in se od njih razlikujejo. Morda gre to pripisati dejstvu, da smo analizirali dva osrednja slovenska časopisa, za katera je značilna določena resnost, objektivnost in zmernost.

Če spregovorimo najprej o podobi kriminalitete in drugih negativnih pojavov, bi težko trdili, da naš tisk (ali vsaj časopisa, ki smo ju analizirali) to podobo močno izkrivlja, išče senzacije in se čezmerno osredotoča na nasilna kazniva dejanja. Z analizo smo sicer ugotovili, da pogostnost poročanja o teh dejanjih ni v skladu z deležem registriranih kaznivih dejanj, vendar pa v celotni strukturi vseh poročil ti članki ne predstavljajo tako velikega deleža, da bi lahko rekli, da osrednji mediji pri nas obravnavajo predvsem nasilno kriminaliteto. Zato ne sodimo, da je naš tisk posredoval napačno predstavo o kriminaliteti in drugih negativnih pojavih, četudi se je pokazalo, da pri nas ravno tako

obstaja razkorak med medijsko in uradno zabeleženo kriminaliteto.

V zvezi z načinom pisanja ugotavljamo, da poročanje v glavnem ni bilo senzacionalistično, temveč prej informativno in objektivno. Pretežno je bilo omejeno na podatke ki so bistveni za pojasnitev dogodka in se ni spuščalo v razlago nepotrebnih podrobnosti.

Glede samega izbora tem ravno tako ne moremo trditi, da je bil izrazito enostranski, ali da ni odražal bolj ali manj dejanskega stanja. Prej bi lahko trdili obratno, kajti kot smo videli, je med vsemi poročili, ki smo jih analizirali, največ člankov o prometnih nesrečah, torej gre tem dejanjem — ki jih je tudi sicer veliko — največji poudarek. Med poročili o kaznivih dejanjih pa najbolj izstopajo premoženjska kazniva dejanja, katerih delež je tudi največji v uradnih statistikah. Vse, kar lahko ob tem ugotovimo, je, da takšen izbor tem ne moremo imeti za izkrivljanje podobe dejanskosti. Kot smo videli, pa se naši časopisi lotevajo tudi tem, ki so za bralca morda manj zanimive (npr. kazniva dejanja onesnaženja človekovega okolja), vendar pa kažejo na določeno aktualno družbeno problematiko.

Po drugi strani pa smo zasledili določene značilnosti poročanja, ki se skladajo z ugotovitvami, do katerih so prišli tudi drugje. Rekli smo sicer, da se nam zdi izbor tem dokaj objektivni, vendar pa ne moremo prezreti določene selektivnosti, ki je značilna tudi za naša sredstva javnega obveščanja. Iz poročanja v časopisju lahko vidimo, da so določene teme (dejanja), o katerih se praktično ni pisalo, čeprav pojavi ne le obstajajo, temveč so tudi močno razširjeni (recimo trpinčenje in zanemarjanje otrok ali pa gospodarska kriminaliteta).

Večina člankov je obravnavala prav določene (kriminalne) dogodke, le zelo redko pa je analizirala splošne probleme kriminalitete, njene korenine, vzroke in načine, kako jo premagovati. Zato kritika, da mediji obravnavajo kriminaliteto površno, drži tudi za naše časopise. O tem smo se lahko prepričali ob analizi splošnih člankov o kriminaliteti, ki so sicer obravnavali nek splošni pojav, niso se pa ukvarjali, ali le v manjši meri, s kriminalnopolitičnimi vidiki teh pojavov. Tako kot ugotavljajo druge raziskave, se poročanje o kriminaliteti tudi pri nas v glavnem omejuje na sam dogodek in deloma tudi na odkrivanje in raziskovanje kaznivega dejanja, znatno manj pa na sodno obravnavanje storilca. V zvezi s storilcem je treba omeniti, da se tudi pri nas članki ne poglobljajo v ozadje in okoliščine, ki so pripeljale do konkretnega kaznivega dejanja. Ravno tako lahko ugotavljamo, da se mediji pri nas ukvarjajo pretežno z individualnimi storilci in žrtvami kaznivih dejanj, medtem ko puščajo ob strani storilce in žrtve množične viktimizacije (kar pri nas zlasti velja za gospodarsko kriminaliteto).

Po opravljeni vsebinski in statistični analizi lahko zaključimo, da je bilo poročanje o kriminaliteti in drugih odklonskih pojavih v omenjenih časopisih navkljub določenim pomanjkljivostim dokaj zadovoljivo in je ustrezalo svojemu namenu. Če naj bi bila naloga tiska informirati javnost, ustvariti neko objektivno podobo o kriminaliteti ter vzgojno vplivati na ljudi, ali jih celo pritegniti k sodelovanju pri preiskovanju kaznivih dejanj, lahko rečemo, da je tisk opravljal to svojo vlogo bolj ali manj uspešno.

LITERATURA

- Barak, G.: Newsmaking criminology: Reflections on the media, intellectuals and crime. *Justice Quarterly* 5/1988/4, s. 565—587.
- Chibnall, S.: *Law-and-order news*. London, Tavistock Publications 1977.
- Cousteaux, G., Lopez-Terres, P.: Le droit à l'information et le proces pénal en droit français. *Revue pénitentiaire et de droit pénal* 114/1990/1, s. 39—86.
- Črnja, M.: Sudske rubrike u našim listovima. *Naša zakonitost* 33/1979/7—8, s. 125—128.
- Ditton, J., Duffy, J.: Bias in the newspaper reporting of crime news. *British Journal of Criminology* 23/1983/2, s. 159—165.
- Gabor, T., Weimann, G.: La couverture du crime par la presse: un portrait fidèle ou déformé. *Criminologie* 20/1987/1, s. 79—98.
- Garofalo, J.: Crime and the mass media: a selective review of research. *Journal of Research in Crime and Delinquency* 18/1981/2, s. 319—350.
- Guček, B.: Kriminaliteta v SR Sloveniji leta 1985. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo* 37, 1986, 3, s. 195—210.
- Kobe, P.: Sojenje v kazenskih zadevah in javnost. *Pravnik* 37/1982/10—12, s. 321—334.
- Kodeks novinarjev Jugoslavije. V: *Omejitev javne besede*. Zbornik. Ljubljana, ČGP Delo 1989, s. 167—170.

- Korać, J., Prkić, D.: Sudske kronike dnevnih listova u funkciji društvene samozaštite. *Naša zakonitost* 32/1978/7—8, s. 86—109.
- Košir, M.: Odgovornost novinarjev in sredstva množičnega obveščanja. *Teorija in praksa* 1981/12, s. 1518.
- Kramarić, I.: Štampa i kriminalitet. *Priručnik* 27/1979/5, s. 411—414.
- Miles, M.: Novinar ne smije biti sudac. *Priručnik* 36/1988/2, s. 183.
- Modly, D.: Odnos organa unutrašnjih poslova i štampe. *Priručnik* 31/1983/6, s. 515—525.
- Pečar, J.: Kriminološki pogledi na tisk. *Anthropos* 18/1988/1—3, s. 148—162. (1988a)
- Pečar, J.: Tisk v vlogi neformalnega nadzorstva (odklonskosti) *Revija za kriminalistiko in kriminologijo* 39/1988/1, s. 33—45. (1988b)
- Prvan, L.: Štampa i kriminalitet. *Priručnik* 36/1988/2, s. 179—182.
- Schneider, H. J.: Kriminalitet u masovnim medijima. *Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo* 25/1987/3, s. 3—22.
- Smaus, G.: Mass media et criminalité: état de recherche en Allemagne et en Autriche. *Déviance et société* 7/1983/3, s. 249—268.
- Smith, S. J.: Crime in the news. *British Journal of Criminology* 24/1984/3, s. 289—295.
- Statistični podatki o kriminaliteti v letu 1985.** Ljubljana. Republiški sekretariat za notranje zadeve SRS — Uprava za informatiko 1986.
- Vodinec, V.: Suradnja službe javne sigurnosti i sredstava masovnih komunikacija pri otkrivanju i sprečavanju ubojstava. *Naša zakonitost* 43/1989/7—8, s. 910—922.

Image of Crime and other Deviant Phenomena in the Press

Ivanka Sket, Graduated philologist, Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti, Trg osvoboditve 11, 61000 Ljubljana, Yugoslavia

By newspaper reporting on crime the press performs a variety of tasks among which the most important are: informing people about crime and deviancy, construction of the public image of crime, promotion of social morality and creation of an anti-criminal climate, the exercise of control over the administration of criminal justice, mobilization of people for crime detection and investigation and so forth. The press thus exercises an important influence on public opinion, yet these influences can be either positive or negative. Newspapers have also been much criticized for distorting the true image of crime by the way they select events and inform about them.

The paper presents the findings of an analysis of reporting on crime in Slovene mass media. The

study was carried out on the basis of crime and deviancy news published in 1985 in two leading daily newspapers. The analysis revealed that the press devoted the greatest coverage to news about traffic and other accidents. As far as criminal offences were concerned, the majority of news items concerned property offences, which faithfully reflected the statistical image of crime. A discrepancy between the proportion of crime news and offences recorded by crime statistics was observed, however, in many types of crime, such as crimes against persons, sexual crimes and others.

Key words: crime, deviant phenomena, mass media, the press, news reporting.

UDC 343.3/7 : 07.